

3. ი. ლენინი

სოციალიზმი და
რელიგია

.

მუხათა კარგის
დამოკიდებულებაზე
რელიგიისადმი

5 Classics of Marxism

Marx

Engels

Lenin

Stalin

Hoxha

**PROLETARIAN OF ALL COUNTRIES, UNITE!
PROLETARIAN, UNITE THE ALL COUNTRIES!**

**MARX—ENGELS—LENIN—STALIN' INSTITUTE OF
CENTRAL COMMITTEE OF CPSU(B)**

STALINIST-HOXHAISTS COMMUNIST INTERNATIONAL — COMINTERN (SH)

GEORGIAN SECTION OF COMINTERN (SH)

**© WORLD PROLETARIAT
For Free Use and Distribution**

ვ. ი. ჯენინი

სოციალიზმი და კადრები

მუშათა პარტიის
დამოკიდებულება
კადრებისადმი

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი — 1980

В. И. ЛЕНИН

Социализм и религия.

Об отношении рабочей партии к религии

(На грузинском языке)

Издательство «Сაბჭოთა საქართველო»

1980

რედაქტორი ლ. თავართქილაძე
მხატვრული რედაქტორი რ. მაჭარაშვილი
ტექნიკური რედაქტორი თ. ხუციშვილი
კორექტორი ლ. არეშიძე
გამომშვები დ. იამანაძე

ს. ბ. № 1375

ვადეცა წარმოებას 16/I.80 წ. ხელმოწერილია დასაბეჭდად
14/II.80 წ. საბეჭდი ქაღალდი № 1—70×100¹/₃₂. პირობითი
ნაბეჭდი თაბახი 1,4. სააღრ.-საგამომც. თაბახი 1,02.

ტირაჟი 2000. შეკვ. № 89. ფასი 3 კაპ.

გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“
თბილისი, მარჯანიშვილის 5.

თბილისი № 4 სტამბა, მედქალაქის II კორპ.

Тбилисская типография № 4, Медгородок II корп.

10102—012

Л—————2—80

M601(08)80

სოციალიზმი და რელიგია

მთელი თანამედროვე საზოგადოება აგებულია მუშათა კლასის უდიდესი მასების ექსპლოატაციაზე მოსახლეობის სულ უმნიშვნელო უმცირესობის მიერ, რომელიც მიწათმფლობელთა და კაპიტალისტთა კლასს ეკუთვნის. ეს საზოგადოება მონათმფლობელურია, ვინაიდან კაპიტალისტისათვის მთელ სიცოცხლეში მომუშავე «თავისუფალ» მუშებს «უფლება აქვთ» მხოლოდ ისეთ საარსებო საშუალებებზე, რაც აუცილებელია მოგების შემქმნელი მონების შესანახად, კაპიტალისტური მონობის უზრუნველყოფისა და მარადისობისათვის.

მუშების ეკონომიური ჩაგვრა უცილობლად იწვევს და წარმოშობს ყოველგვარი სახის პოლიტიკურ ჩაგვრას, სოციალურ დაბეჩავებას, მასების სულიერი და ზნეობრივი ცხოვრების გატლანქებასა და დაბნელებას. მუშებს შეუძლიათ მეტ-ნაკლები პოლიტიკური თავისუფლება მოიპოვონ თავიანთი ეკონომიური განთავისუფლებისათვის საბრძოლველად, მაგრამ ვერავითარი თავისუფლება ვერ იხსნის მათ სიღატაკისა, უმუშევრობისა და ჩაგვრისაგან, სანამ კაპიტალის ბატონობას არ დაამხობენ. რელიგია ერთ-ერთი სახეა სულიერ ჩაგვრი-

სა, რომელიც ყველგან და ყოველ ადგილას ლოდად აწევს მუდამ სხვებისთვის მუშაობით, გაჭირვებითა და მარტობით დათრგუნვილ ხალხის მასებს. ექსპლოატირებულ კლასთა უძღურება ექსპლოატატორებთან ბრძოლაში ისევე გარდუვალად წარმოშობს უკეთესი საიქიო ცხოვრების რწმენას, როგორც ველურის უძღურება ბუნებასთან ბრძოლაში წარმოშობს ღმერთთა, ეშმაკთა, სასწაულთა და სხვათა რწმენას. იმას, ვინც მთელ სიცოცხლეში მუშაობს და გაჭირვებულია, რელიგია ასწავლის მორჩილებას და მოთმინებას სააქაო ცხოვრებაში და ანუგეშებს ზეციური ჯილდოს იმედით. ხოლო იმათ, ვინც სხვისი შრომით ცხოვრობს, რელიგია სააქაო ცხოვრებაში ქველმოქმედებას ასწავლის, მთელი მათი ექსპლოატატორული არსებობის გასამართლებლად ძალიან იაფ საშუალებას აწვდის და ხელსაყრელ ფასად აძლევს ზეციური კეთილდღეობის ბილეთებს. რელიგია ხალხის ბანგია. რელიგია სულიერი მათრობელასმაგვარი რამაა, რომელშიც ახრჩობენ კაპიტალის მონები თავიანთ ადამიანურ სახეს, ადამიანის რამდენადმე ღირსი ცხოვრების მოთხოვნებს.

მაგრამ მონა, რომელსაც თავისი მონობა შეუგნია და თავისი განთავისუფლებისათვის ბრძოლა დაუწყია, სანახევროდ უკვე მონა აღარაა. თანამედროვე შეგნებული მუშა, მსხვილი საფაბრიკო მრეწველობის მიერ აღზრდილი, ქალაქის ცხოვრებით განათლებული, ზიზღით უკუაგდებს რელიგიურ ცრურწმენას; იგი ზეცას ხუცებისა და ბურჟუაზიული მუზმუზელების განკარგულებაში სტოვებს, ხოლო თვითონ უკეთესი ცხოვრების მოსაპო-

ვებლად იბრძვის აქვე, დედამიწაზე. თანამედროვე პრო-
ლეტარიატი სოციალიზმის მხარეზე დგება, სოციალიზმი
კი მეცნიერებას იშველიებს რელიგიურ ბურჟუასთან სა-
ბრძოლველად და მუშას საიქიო ცხოვრების რწმენისა-
გან ათავისუფლებს იმით, რომ რაზმავს მას ამქვეყნიუ-
რი უკეთესი ცხოვრებისათვის ნამდვილად საბრძოლ-
ველად.

რელიგია კერძო საქმედ უნდა გამოცხადდეს — ჩვე-
ულებრივ ამ სიტყვებით გამოხატავენ ხოლმე სოციალის-
ტების დამოკიდებულებას რელიგიისადმი. მაგრამ ამ
სიტყვების მნიშვნელობა ზუსტად უნდა განვსაზღვროთ,
რათა მათ არავითარი გაუგებრობა არ გამოიწვიონ. ჩვენ
შოვითხოვთ რელიგია კერძო საქმედ იყოს მიჩნეული სა-
ხელმწიფოს მიმართ, მაგრამ ჩვენ არავითარ შემთხვევა-
ში არ შეგვიძლია რელიგია კერძო საქმედ მივიჩნიოთ
ჩვენი საკუთარი პარტიის მიმართ. სახელმწიფოს არა-
ვითარი საქმე არ უნდა ჰქონდეს რელიგიასთან, რელი-
გიური საზოგადოებანი არ უნდა იყვნენ დაკავშირებული
სახელმწიფო ხელისუფლებასთან. ყველა სრულიად თა-
ვისუფალი უნდა იყოს იწამოს რომელი რელიგიაც უნდა
ან არავითარი რელიგია არ იწამოს, ე. ი. იყოს ათეის-
ტი, როგორც ჩვეულებრივ არის ხოლმე ყოველი სო-
ციალისტი. სრულიად დაუშვებელია მოქალაქეთა რაიმე
უფლებრივი განსხვავება მათი სხვადასხვა რელიგიური
რწმენის გამო. ოფიციალურ დოკუმენტებში ყოველგვა-
რი ხსენებაც კი მოქალაქეთა ამა თუ იმ სარწმუნოების
აღიარების შესახებ აუცილებლად უნდა მოისპოს. არა-
ვითარი სახელმწიფო თანხა არ უნდა ეძლეოდეს ეკლე-

სიას, არავითარი სახელმწიფო თანხა არ უნდა ეძლეოდეს საეკლესიო და რელიგიურ საზოგადოებებს, რომელნიც უნდა გახდნენ თავისუფალ, ხელისუფლებისაგან სავსებით დამოუკიდებელ მოქალაქე-თანამოაზრეთა კავშირებად. მხოლოდ ამ მოთხოვნათა ბოლომდე განხორციელებით შეიძლება ბოლო მოეღოს იმ სამარცხვინო და წყეულ წარსულს, როდესაც ეკლესია სახელმწიფოს ყმა იყო, ხოლო რუსეთის მოქალაქენი სახელმწიფო ეკლესიის ყმები იყვნენ, როდესაც არსებობდა და მოქმედებდა შუასაუკუნებრივი, ინკვიზიტორული კანონები (ეს კანონები აქამდე დარჩენილია ჩვენს სისხლის სამართლის დებულებებსა და წესდებებში), რომლებიც სდევნიდნენ რწმენისა ან ურწმუნობისათვის, ძალას ატანდნენ ადამიანის სინდისს, სახაზინო სამსახურს და სახაზინო შემოსავალს უკავშირებდნენ ამა თუ იმ სახელმწიფოებრივ-საეკლესიო ბანგის ჩამორიგებას. სახელმწიფოსაგან ეკლესიის სავსებით გამოყოფა — აი ის მოთხოვნა, რომელსაც სოციალისტური პროლეტარიატი თანამედროვე სახელმწიფოსა და თანამედროვე ეკლესიას უდგენს.

რუსეთის რევოლუციამ უნდა განახორციელოს ეს მოთხოვნა, როგორც პოლიტიკური თავისუფლების აუცილებელი შემადგენელი ნაწილი. ამ მხრივ რუსეთის რევოლუცია განსაკუთრებით ხელსაყრელ პირობებში იმყოფება, რადგან პოლიციურ-ბატონყმური თვითმპყრობელობის საზიზღარმა ბიუროკრატიზმმა სამღვდლოებაშიც კი უკმაყოფილება, მღვდლვარება და აღშფოთება გამოიწვია. თუმცა ძალიან დაბეჩავებული, ძალიან უმეცარი იყო რუსეთის მართლმადიდებელი სამღვდე-

ლოება, მაგრამ ახლა ისიც კი გამოადვიდა რუსეთის ძველი, შუასაუკუნეობრივი წესწყობილების დამხობის ჭეჭა-ჭეხილმა. ისიც კი მხარს უჭერს თავისუფლების მოთხოვნას, პროტესტს აცხადებს ბიუროკრატიზმისა და მოხელეთა თვითნებობის წინააღმდეგ, რაც „ღვთის მსახურთ“ თავს მოახვიეს. ჩვენ, სოციალისტებმა, მხარი უნდა დავუჭიროთ ამ მოძრაობას, ბოლომდე უნდა მივიყვანოთ პატიოსან და გულწრფელ სასულიერო პირთა მოთხოვნები, თავისუფლებაზე ლაპარაკში ჩავიჭიროთ ხოლმე ისინი და მოვთხოვოთ, რომ მათ გადაჭრით გასწყვიტონ ყოველგვარი კავშირი რელიგიასა და პოლიციას შორის. ან თქვენ გულწრფელნი ხართ, და მაშინ მხარი უნდა დავუჭიროთ სახელმწიფოსაგან ეკლესიის და ეკლესიისაგან სკოლის სრულ გამოყოფას, მხარი უნდა დავუჭიროთ სარწმუნოების საგსებით და უსათუოდ კერძო საქმედ გამოცხადებას. ანდა თქვენ არ იზიარებთ თავისუფლების ამ თანამიმდევარ მოთხოვნებს, — და მაშინ თქვენ, ცხადია, ჯერ კიდევ ტყვე ხართ ინკვიზიციის ტრადიციებისა; მაშინ, ცხადია, თქვენ ჯერ კიდევ ეტმასნებით სახაზინო ადგილებსა და სახაზინო შემოსავალს; მაშინ, ცხადია, თქვენ არა გწამთ თქვენივე იარაღის სულიერი ძალა, განაგრძობთ სახელმწიფო ხელისუფლებისაგან ქრთამის მიღებას, — მაშინ მთელი რუსეთის შეგნებული მუშები დაუნდობელ ბრძოლას გიცხადებენ.

სოციალისტური პროლეტარიატის პარტიის მიმართ რელიგია კერძო საქმე არ არის. ჩვენი პარტია მუშათა კლასის განთავისუფლებისათვის შეგნებულ, მოწინავე

მებრძოლთა კავშირია. ასეთი კავშირი არ შეიძლება გულ-გრილად უყურებდეს და არც უნდა უყურებდეს გულ-გრილად შეუგნებლობას, უმეცრებას ან ბნელეთის მოციქულობას რელიგიურ რწმენათა სახით. ჩვენ მოვითხოვთ სახელმწიფოსაგან ეკლესიის სრულ გამოყოფას, რათა რელიგიურ ბურჟუსს წმინდა იდეური და მხოლოდ იდეური იარაღით, ჩვენი პრესით, ჩვენი სიტყვით ვებრძოლოთ. მაგრამ ჩვენი კავშირი, რსდმპ, სხვათა შორის, ჩვენ დავაარსეთ სწორედ მუშების ყოველგვარი სარწმუნოებრივი გაბრიყვების წინააღმდეგ ამგვარი ბრძოლისათვის. ჩვენთვის იდეური ბრძოლა კერძო საქმე კი არა, საერთო პარტიული, საერთო პროლეტარული საქმეა.

თუ ასეა, რატომ არ ვამბობთ ჩვენს პროგრამაში, რომ ათეისტები ვართ? რატომ არ ვუკრძალავთ ქრისტიანებსა და ღვთის მორწმუნეთ ჩვენს პარტიაში შემოსვლას?

ამ კითხვის პასუხი უნდა განმარტავდეს იმ დიდმნიშვნელოვან განსხვავებას, რომელიც რელიგიის საკითხის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ და სოციალ-დემოკრატიულ დაყენებას შორის არსებობს.

მთელი ჩვენი პროგრამა აგებულია მეცნიერულ და, ამასთანავე, სწორედ მატერიალისტურ მსოფლმხედველობაზე. ამიტომ ჩვენი პროგრამის განმარტება აუცილებლად სარწმუნოებრივი ბურჟუსის ჭეშმარიტი ისტორიული და ეკონომიკური ფესვების განმარტებასაც შეიცავს. ჩვენი პროპაგანდა აუცილებლად ათეიზმის პროპაგანდასაც შეიცავს; სათანადო მეცნიერული ლიტერატურის გამოცემა, რომელსაც აქამდე სასტიკად კრძალავდა

და სდევნიდა თვითმპყრობელურ-ბატონყმური სახელ-
მწიფო ხელისუფლება, ახლა ჩვენი პარტიული მუშაობის
ერთ-ერთ დარგს უნდა შეადგენდეს. ჩვენ, ალბათ, ახლა
მოგვიხდება გავყვეთ იმ რჩევას, რაც ენგელსმა ერთხელ
გერმანელ სოციალისტებს მისცა: გადმოთარგმნეთ და
მასობრივად გაავრცელეთ XVIII საუკუნის ფრანგული
საგანმანათლებლო და ათეისტური ლიტერატურაო!

მაგრამ ამასთანავე ჩვენ არავითარ შემთხვევაში არ
უნდა ავყვეთ სარწმუნოებრივი საკითხის აბსტრაქტულ,
იდეალისტურ, «წმინდა გონებრივ», კლასთა ბრძოლის
გარეშე დაყენებას, როგორც ამას ხშირად სჩადიან ბურ-
ჟუაზიული რადიკალ-დემოკრატები. სისულელე იქნებო-
და იმის ფიქრი, თითქოს მუშათა მასების უსაზღვრო
ჩაგვრასა და გაუხეშებაზე დამყარებულ საზოგადოებაში
შეიძლებოდეს რელიგიურ ცრურწმენათა გაფანტვა ცა-
რიელი ქადაგებით. ბურჟუაზიული შეზღუდულობა იქ-
ნებოდა იმის დავიწყება, რომ რელიგიის მიერ კაცობ-
რიობის ჩაგვრა მხოლოდ პროდუქტი და ანარეკლია სა-
ზოგადოების შიგნით არსებული ეკონომიკური ჩაგვრი-
სა. ვერავითარი წიგნებითა და ვერავითარი ქადაგებით
ვერ გავანათლებთ პროლეტარიატს, თუ იგი კაპიტალი-
ზმის ბნელი ძალების წინააღმდეგ მისსავე საკუთარმა
ბრძოლამ არ გაანათლა. ამქვეყნად სამოთხის დასამყა-
რებლად ჩაგრული კლასის ამ ნამდვილი რევოლუციური
ბრძოლის ერთიანობას ჩვენთვის უფრო დიდი მნიშვნე-
ლობა აქვს, ვიდრე პროლეტარების აზრთა ერთიანობას
ზეციური სამოთხის შესახებ.

აი რატომ არ ვაცხადებთ და არც უნდა ვაცხადებდეთ ჩვენს პროგრამაში ჩვენს ათეიზმს; აი რატომ არ ვუკრძალავთ და არც უნდა ვუკრძალავდეთ პროლეტარებს, რომელთაც ძველ ცრურწმენათა ესა თუ ის ნაშთი შერჩენიათ, ჩვენს პარტიასთან დაახლოებას. მეცნიერულ მსოფლმხედველობას ჩვენ ყოველთვის ვიქადაგებთ; რომელიმე «ქრისტიანთა» არათანამიმდევრობასთან ბრძოლა ჩვენთვის აუცილებელია, მაგრამ ეს სრულიადაც იმას არ ნიშნავს, თითქოს საჭირო იყოს რელიგიის საკითხი დავაყენოთ პირველ ადგილას, რომელიც მას სრულიადაც არ ეკუთვნის, საჭირო იყოს ნამდვილად რევოლუციური, ეკონომიკური და პოლიტიკური ბრძოლის ძალთა დაქსაქსვა რაღაც მესამეხარისხოვან აზრთა თუ ბოდვათა გულისთვის, რომელთაც ყოველგვარ პოლიტიკურ მნიშვნელობას სწრაფად უკარგავს, სწრაფად გადაისვრის ხოლმე ხარახურის საკუჭნაოში თვით ეკონომიკური განვითარების მსვლელობა.

რეაქციული ბურჟუაზია ყველგან ზრუნავდა და ახლა ჩვენშიც იწყებს ზრუნვას, რათა გააღვივოს რელიგიური შუღლი, რათა მასების ყურადღება მიმართოს ამ მხრივ და ააშოროს იმ ნამდვილად მნიშვნელოვან და ძირითად ეკონომიკურ და პოლიტიკურ საკითხებს, რომელთაც ახლა პრაქტიკულად სწყვეტს თავის რევოლუციურ ბრძოლაში გაერთიანებული სრულიად რუსეთის პროლეტარიატი. პროლეტარულ ძალთა დაქსაქსვის ამ რეაქციულმა პოლიტიკამ, რომელიც დღეს თავს იჩენს, უმთავრესად, შავრაზმული დარბევებით, შეიძლება ხვალ რაიმე უფრო მოქნილი რეფორმები მოიგონოს. ყოველ შემ-

თხვევაში ჩვენ მას დაუუპირისპირებთ პროლეტარული სოლიდარობისა და მეცნიერული მსოფლმხედველობის დინჯად, მტკიცედ და მოთმინებით ქადაგებას, რაც სრულიად თავისუფალია მეორეხარისხოვან უთანხმოებათა გამწვავებისაგან.

რევოლუციური პროლეტარიატი მიაღწევს იმას, რომ რელიგია სახელმწიფოსათვის მართლაც კერძო საქმედ იქცეს. და ამგვარ, შუასაუკუნეობრივი ხავესისაგან გაწმენდილ პოლიტიკურ წყობილებაში პროლეტარიატი გააჩაღებს ფართო, აშკარა ბრძოლას ეკონომიკური მონობის — კაცობრიობის რელიგიური გაბრიყვების ამ ნამდვილი წყაროს მოსასპობად.

იბეჭდება ვ. ი. ლენინის
თხზულებათა ტექსტის მიხედვით
მე-4 გამოც., ტ. 10,
გვ. № 83—89.

მუშათა კარტიის დამოკიდებულებაზე რელიგიისადმი

დებუტატ სურკოვის სიტყვამ სახელმწიფო სათათბიროში სინოდის ხარჯთაღრიცხვის განხილვის დროს და ამ სიტყვის პროექტის განხილვის დროს სათათბიროს ჩვენს ფრაქციაში გამართულმა კამათმა, რომელსაც ჩვენ ქვემოთ ვბეჭდავთ, უაღრესად მნიშვნელოვანი და სწორედ ამჟამად საჭირობოროტო საკითხი აღძრეს. რელიგიასთან დაკავშირებული ყველა საკითხის ინტერესმა, უეჭველია, ახლა მოიცვა «საზოგადოების» ფართო წრეები და შეაღწია მუშათა მოძრაობასთან დაახლოებული ინტელიგენციის რიგებში, აგრეთვე მუშათა გარკვეულ წრეებში. სოციალ-დემოკრატია უსათუოდ ვალდებულია გამოთქვას თავისი დამოკიდებულება რელიგიისადმი.

სოციალ-დემოკრატია მთელ თავის მსოფლმხედველობას აშენებს მეცნიერულ სოციალიზმზე, ე. ი. მარქსიზმზე. მარქსიზმის ფილოსოფიურ საფუძველს, როგორც არა ერთხელ განუცხადებიათ მარქსსაც და ენგელსსაც, წარმოადგენს დიალექტიკური მატერიალიზმი, რომელმაც სავსებით შეითვისა საფრანგეთის XVIII საუკუნისა და ფოიერბახის მიერ გერმანიაში ჩამოყალი-

ბებული (XIX საუკუნის 1-ლი ნახევარი) მატერიალიზმის ისტორიული ტრადიციები, — უსათუოდ ათეისტური, ყოველი რელიგიისადმი აშკარად მტრული მატერიალიზმის ისტორიული ტრადიციები. მოგაგონებთ, რომ ენგელსის მთელი «ანტი-დიურინგი», რომელიც მარქსმა ხელნაწერის სახით წაიკითხა, ამხელს მატერიალისტსა და ათეისტ დიურინგს იმაში, რომ მისი მატერიალიზმი ბოლომდე დაცული არ არის, რომ ის ხვრელებს უტოვებს რელიგიასა და რელიგიურ ფილოსოფიას. მოგაგონებთ, რომ თავის თხზულებაში ლუდვიგ ფოიერბახის შესახებ ენგელსი უსაყვედურებს მას, რომ ის რელიგიას ებრძოდა არა მისი მოსპობის გულისათვის, არამედ განახლების, ახალი, «ამაღლებული» რელიგიის შეთხზვის გულისათვის და სხვა. რელიგია ხალხის ბანგია, — მარქსის ეს თქმა ქვაკუთხედია მარქსიზმის მთელ მსოფლმხედველობისა რელიგიის საკითხში². ყველა თანამედროვე რელიგიასა და ეკლესიას, ყველა და ყოველგვარ რელიგიურ ორგანიზაციას მარქსიზმი ყოველთვის განიხილავს, როგორც ბურჟუაზიული რეაქციის ორგანოებს, რომლებიც ექსპლოატაციის დაცვასა და მუშათა კლასის გაბრუებას ემსახურებიან.

მაგრამ ამავე დროს ენგელსს არა ერთხელ დაუგმია იმ ადამიანთა ცდები, რომლებსაც სურდათ სოციალ-დემოკრატიულ უფრო «მემარცხენე» ან «უფრო რევოლუციური» ყოფილიყვნენ, შეეტანათ მუშათა პარტიის პროგრამაში პირდაპირი აღიარება ათეიზმისა რელიგიისათვის ომის გამოცხადების აზრით. 1874 წელს ენგელსი, როდესაც იგი ლაპარაკობს კომუნის ლტოლვილთა, ლონ-

დონში ემიგრანტებად მცხოვრებ ბლანკისტთა ცნობილ მანიფესტზე, სისულელედ თვლის, რომ მათ დიდი ამბით გამოუცხადეს ომი რელიგიას, და ამბობს, ომის ასეთი გამოცხადება რელიგიისადმი ინტერესის გამოცოცხლებისა და რელიგიის ნამდვილი კვდომის გაძნელების საუკეთესო საშუალება არისო. ენგელსი ბლანკისტებს ბრალად სდებს, რომ მათ უნარი არ შესწევთ გაიგონ, რომ მხოლოდ მუშათა მასების კლასობრივ ბრძოლას, რომელიც ყოველმხრივ აბამს პროლეტარიატის უაღრესად ფართო მასებს შეგნებულ და რევოლუციურ საზოგადოებრივ პრაქტიკაში, ძალუძს ნამდვილად გაათავისუფლოს ჩაგრული მასები რელიგიის უღლისაგან, მაშინ როდესაც მუშათა პარტიის პოლიტიკურ ამოცანად რელიგიასთან ომის გამოცხადება ანარქისტული ფრაზა არისო³. 1877 წელსაც ენგელსი „ანტი-დიურინგში“ ულმობლად ამათრახებს დიურინგ-ფილოსოფოსის სულ მცირედი დათმობის გამოჩენასაც კი იდეალიზმისა და რელიგიის წინაშე და ამავე დროს არანაკლებ გადაჭრით გმობს დიურინგის ვითომდა რევოლუციურ იდეას სოციალისტურ საზოგადოებაში რელიგიის აკრძალვის შესახებ. რელიგიისათვის ამგვარი ომის გამოცხადება იმას ნიშნავს, — ამბობს ენგელსი, — რომ «გადააჭარბო თვით ბისმარკს», ე. ი. გაიმეორო კლერიკალებთან ბისმარკის ბრძოლის სისულელე (ყბადაღებული «ბრძოლა კულტურისათვის», kulturkampf, ე. ი. ბისმარკის ბრძოლა 1870-იან წლებში გერმანიის კათოლიკეთა პარტიის, «ცენტრის» პარტიის წინააღმდეგ, კათოლიციზმის პოლიციური დევნის გზით). ასეთი ბრძოლით ბისმარკმა

მხოლოდ განამტკიცა კათოლიკეთა მებრძოლი კლერიკალიზმი, მხოლოდ ანო ნამდვილი კულტურის საქმეს, ვინაიდან პირველ ადგილზე წამოსწია რელიგიური დაყოფანი პოლიტიკურ დაყოფათა ნაცვლად, მუშათა კლასისა და დემოკრატიის ზოგიერთი ფენის ყურადღება ჩამოაშორა კლასობრივი და რევოლუციური ბრძოლის საჭირობოტო ამოცანებს და წარმართა მეტად ზერეულ და ბურჟუაზიული ყალბი ანტიკლერიკალიზმისაკენ. როდესაც დიურინგს, რომელსაც უნდოდა ულტრა-რევოლუციური ყოფილიყო, ბრალს სდებდა იმაში, რომ მას სურდა სხვა ფორმით განემეორებინა ბისმარკის იგივე სისულელე, ენგელსი მოითხოვდა მუშათა პარტიისაგან გამოეჩინა უნარი — მოთმინებით ემუშავნა პროლეტარიატის ორგანიზაციისა და განათლების საქმეზე, ისეთ საქმეზე, რომელიც იწვევს რელიგიის კვდომას, და არ გადავარდნილიყო რელიგიასთან პოლიტიკური ომის ავანტიურებში⁴. ეს თვალსაზრისი ძვალ-რბილში გაუჟდა გერმანიის სოციალ-დემოკრატიას, რომელმაც მხარი დაუჭირა, მაგალითად, იეზუიტების თავისუფლებას, მათ დაშვებას გერმანიაში, ამა თუ იმ რელიგიასთან პოლიციური ბრძოლის ყოველგვარ ღონისძიებათა მოსპობას. «რელიგიის გამოცხადებამ კერძო საქმედ» — ერფურტის პროგრამის (1891) ამ ცნობილმა პუნქტმა განამტკიცა სოციალ-დემოკრატიის ზემოთ აღნიშნული პოლიტიკური ტაქტიკა.

ამ ტაქტიკამ მოასწრო ახლა უკვე რუტინად გამხდარიყო, მოასწრო წარმოეშვა მარქსიზმის ახალი დამახინჯება პირუკუ მიმართულებით, ოპორტუნისზმის მიმარ-

თულებით. დაიწყეს ერფურტის პროგრამის დებულების განმარტება იმ აზრით, რომ ჩვენ, სოციალ-დემოკრატები, ჩვენი პარტია რელიგიას ვთვლით კერძო საქმედ, რომ ჩვენთვის, როგორც სოციალ-დემოკრატებისათვის, ჩვენთვის, როგორც პარტიისათვის, რელიგია კერძო საქმეაო. ენგელსმა, რომელსაც პირდაპირი პოლემიკა არ უმართავს ამ თეორიულ შეხედულებასთან, 1890-იან წლებში საჭიროდ მიიჩნია გადაჭრით გამოსულიყო მის წინააღმდეგ არა პოლემიკური, არამედ პოზიტიური ფორმით. სახელდობრ: ენგელსმა ეს მოიმოქმედა საგანგებოდ ხაზგასმული განცხადების ფორმით, რომ სოციალ-დემოკრატია რელიგიას კერძო საქმედ თვლის სახელმწიფოს მიმართ და სრულიადაც არა თავისთავის მიმართ, არა მარქსიზმის მიმართ, არა მუშათა პარტიის მიმართ⁵.

ასეთია რელიგიის საკითხზე მარქსისა და ენგელსის გამოსვლების გარეგნული ისტორია. იმ აღმანიებისათვის, რომლებიც დაუდევრად ეკიდებიან მარქსიზმს, რომლებსაც არ შეუძლიათ ან არ სურთ იფიქრონ, ეს ისტორია არის მარქსიზმის უაზრო წინააღმდეგობათა და ქანაობათა გროვა: ერთმანეთში შეზავებული «თანამიმდევარი» ათეიზმისა და რელიგიის «შელავათების» რაღაც დომხალიაო, რაღაც «უპრინციპო» ქანაობა არისო, ერთი მხრივ, ღმერთის წინააღმდეგ რ-რ-რევოლუციური ომსაო და, მეორე მხრივ, მორწმუნე მუშებთან «შეგუების» ლაჩრულ სურვილს შორის, მათი დაფრთხობის შიშს შორისაო და სხვა და სხვა. ანარქისტ ფრაზიორების ლი-

ტერატურაში საკმაოდ ბევრ ამგვარ გამოლაშქრებას იპოვნით მარქსიზმის წინააღმდეგ.

მაგრამ ვისაც ცოტათი მაინც შესწევს უნარი სერიოზულად მოეკიდოს მარქსიზმს, ჩაუფიქრდეს მის ფილოსოფიურ საფუძვლებს და საერთაშორისო სოციალ-დემოკრატიის გამოცდილებას, ის ადვილად დაინახავს, რომ მარქსიზმის ტაქტიკა რელიგიის მიმართ ღრმად თანამიმდევარია და ბოლომდე მოფიქრებულია მარქსისა და ენგელსის მიერ, რომ ის, რაც დილექტანტებს ან უმეცრებს ქანაობად მიაჩნიათ, არის დიალექტიკური მატერიალიზმიდან გამომდინარე პირდაპირი და გარდუვალი დასკვნა. დიდი შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, თითქოს მარქსიზმის მოჩვენებითი «ზომიერება» რელიგიის მიმართ აიხსნებოდეს, ეგრეთწოდებული, «ტაქტიკური» მოსაზრებებით — იმის სურვილით, რომ «არ დავაფრთხოთ» და სხვა. პირიქით, მარქსიზმის პოლიტიკური ხაზი ამ საკითხშიც განუყრელად დაკავშირებულია მის ფილოსოფიურ საფუძვლებთან.

მარქსიზმი არის მატერიალიზმი. როგორც ასეთი, იგი ისევე უღმობელი მტერია რელიგიისა, როგორც XVIII საუკუნის ენციკლოპედისტთა მატერიალიზმი ან ფოიერბახის მატერიალიზმი. ეს უეჭველია. მაგრამ მარქსისა და ენგელსის დიალექტიკური მატერიალიზმი ენციკლოპედისტებსა და ფოიერბახზე უფრო შორს მიდის, რადგან მატერიალისტურ ფილოსოფიას იმარჯვებს ისტორიის დარგში, საზოგადოებრივ მეცნიერებათა დარგში. ჩვენ უნდა ვებრძოლოთ რელიგიას. ეს მთელი მატერიალიზმისა და, მაშასადამე, მარქსიზმის ანბანია. მაგრამ

მარქსიზმი ანბანზე გაჩერებული მატერიალიზმი არ არის. მარქსიზმი უფრო შორს მიდის. იგი ამბობს: უნდა ვიცოდეთ ბრძოლა რელიგიასთან, ხოლო ამისათვის საჭიროა მატერიალისტურად ავხსნათ მასების სარწმუნოებისა და რელიგიის წყარო. რელიგიასთან ბრძოლა არ შეიძლება შევზღუდოთ აბსტრაქტულ-იდეოლოგიური ქადაგებით, არ შეიძლება ასეთი ქადაგებით განვსაზღვროთ. ეს ბრძოლა უნდა დავეუკავშიროთ რელიგიის სოციალური ფესვების აღმოფხვრისაკენ მიმართული კლასობრივი მოძრაობის კონკრეტულ პრაქტიკას. რატომ შერჩა რელიგია ქალაქის პროლეტარიატის ჩამორჩენილ ფენებს, ნახევრადპროლეტარიატის ფართო ფენებს, აგრეთვე გლეხობის მასას? ხალხის უმეცრების გამო, — გვიპასუხებს ბურჟუაზიული პროგრესისტი, რადიკალი ან ბურჟუაზიული მატერიალისტი. მაშასადამე, ძირს რელიგია, გაუმარჯოს ათეიზმს, ათეისტურ შეხედულებათა გავრცელება ჩვენი მთავარი ამოცანა არისო. მარქსისტი ამბობს: არ არის მართალი. ასეთი შეხედულება ზერელეა, ბურჟუაზიული შეხედულები მოკულტუროსნობაა. ასეთი შეხედულება არასაკმაო სიღრმით, არა მატერიალისტურად, არამედ იდეალისტურად ხსნის რელიგიის ფესვებს. თანამედროვე კაპიტალისტურ ქვეყნებში ეს ფესვები, უმთავრესად, სოციალურია. მშრომელთა მასების სოციალური დაბეჩავება, მათი მოჩვენებითი სრული უმწეობა კაპიტალიზმის ბრმა ძალების წინაშე, კაპიტალიზმისა, რომელიც ყოველდღე და ყოველ საათს ათასჯერ უფრო მეტ საზარელ ტანჯვას, აუწერელ მხეცურ წამებას აყენებს

უბრალო მუშა-ხალხს, ვიდრე ყოველგვარი არაჩვეულებრივი მოვლენები, როგორცაა ომი, მიწისძვრა და ა. შ., — აი სად არის რელიგიის ყველაზე ღრმა თანამედროვე ფესვი. «შიშმა შექმნა ღმერთები». შიში კაპიტალის ბრმა ძალის წინაშე, რომელიც ბრმა იმიტომ, რომ არ შეიძლება ხალხის მასების მიერ გათვალისწინებულ იქნას, და რომელიც პროლეტარსა და წვრილ მეპატრონეს ცხოვრების ყოველ ნაბიჯზე ემუქრება და კიდევ არგუნებს «უეცარ», «მოულოდნელ», «შემთხვევითს» გაჩანაგებას, დაღუპვას, მათხოვრად, პაუპერად, პროსტიტუტად გადაქცევას, შიმშილით სიკვდილს, — აი თანამედროვე რელიგიის ის ფესვი, რომელიც უწინარეს ყოვლისა და ყველაზე მეტად უნდა ჰქონდეს მხედველობაში მატერიალისტს, თუკი მას არ სურს მოსამზადებელი კლასის მატერიალისტად დარჩეს. ვერავითარი განმანათლებელი წიგნაკი ვერ აღმოფხვრის რელიგიას კაპიტალისტური კატორღით დაბეჩავებულ მასებში, რომლებიც დამოკიდებულნი არიან კაპიტალიზმის ბრმა დამანგრეველი ძალებისაგან, ვიდრე ეს მასები თვითონ არ ისწავლიან გაერთიანებულად, ორგანიზებულად, გეგმაზომიერად, შეგნებულად ბრძოლას რელიგიის ამ ფესვის წინააღმდეგ, კაპიტალის ბატონობის ყველა ფორმის წინააღმდეგ.

გამომდინარეობს თუ არა აქედან, რომ რელიგიის წინააღმდეგ მიმართული განმანათლებელი წიგნაკი მავნებელი ან ზედმეტია? არა. აქედან ეს კი არ გამომდინარეობს. აქედან ის გამომდინარეობს, რომ სოციალ-დემოკრატიის ათეისტური პროპაგანდა უნდა ექვემდებარე -

ბოდე ს მის ძირითად ამოცანას: ექსპლოატატორთა წინააღმდეგ ექსპლოატირებული მასების კლასობრივი ბრძოლის განვითარებას.

კაცმა, რომელიც არ ჩაფიქრებია დიალექტიკური მატერიალიზმის, ე. ი. მარქსისა და ენგელსის ფილოსოფიის საფუძვლებს, შეიძლება ვერ გაიგოს (ან, ყოველ შემთხვევაში, ერთბაშად ვერ გაიგოს) ეს დებულება. როგორ? იდეური პროპაგანდა, გარკვეული იდეების ქადაგება, ბრძოლა კულტურისა და პროგრესის მტერთან, რომელიც ათასეული წლობით სძლებს (ე. ი. რელიგიასთან), — კლასობრივ ბრძოლას დაუქვემდებაროთ, ე. ი. ბრძოლას განსაზღვრული პრაქტიკული მიზნებისათვის ეკონომიკურ და პოლიტიკურ დარგში?

ამგვარი მოსაზრება ეკუთვნის მარქსიზმის საწინააღმდეგოდ გავრცელებულ იმ მოსაზრებათა რიცხვს, რომლებიც მოწმობენ მარქსის დიალექტიკის სრულ გაუგებლობას. წინააღმდეგურობა, რომელიც საგონებელში აგდებს იმათ, ვინც ამგვარად მსჯელობს, არის ცოცხალი ცხოვრების ცოცხალი წინააღმდეგურობა, ე. ი. დიალექტიკური, არა სიტყვიერი, არა გამოგონილი წინააღმდეგურობა. ათეიზმის თეორიული პროპაგანდის, ე. ი. პროლეტარიატის გარკვეულ ფენებში რელიგიურ რწმენათა ნგრევის გამოყოფა აბსოლუტური, გაუვალი მიჯნით ამ ფენების კლასობრივი ბრძოლის წარმატებისა, მსვლელობისა და პირობებისაგან იმას ნიშნავს, რომ იმსჯელო არადიალექტიკურად, გადააქციო აბსოლუტურ მიჯნად ის, რაც არის მოძრავი, შედარებითი მიჯნა, — ნიშნავს ძალდატანებით გაგლიჯო ის, რაც განუყრელად

დაკავშირებულია ცოცხალ სინამდვილეში. ავიღოთ მაგალითი. ამა თუ იმ ოლქისა და მრეწველობის ამა თუ იმ დარგის პროლეტარიატი, ვთქვათ, იყოფა, საკმაოდ შეგნებული სოციალ-დემოკრატების მოწინავე ფენად, რომლებიც, იგულისხმება, ათვისტები არიან, და საკმაოდ ჩამორჩენილი, ჯერ კიდევ სოფელთან და გლეხობასთან დაკავშირებული მუშების ფენად, რომლებსაც სწამთ ღმერთი, რომლებიც დაიარებიან ეკლესიაში ან იმყოფებიან ადგილობრივი მღვდლის პირდაპირი გავლენის ქვეშაც კი, და ეს მღვდელი, ვთქვათ, აარსებს მუშათა ქრისტიანულ კავშირს. შემდეგ, ვთქვათ, რომ ეკონომიკურ ბრძოლას ასეთ ადგილას მოჰყვა გაფიცვა. მარქსისტისათვის სავალდებულოა, რომ საგაფიცვო მოძრაობის წარმატების საკითხი პირველ რიგში დააყენოს, სავალდებულოა გადაჭრით წინააღმდეგეს მუშების დაყოფას ამ ბრძოლაში ათვისტებად და ქრისტიანებად, გადაჭრით იბრძოლოს ასეთი დაყოფის წინააღმდეგ. ათვისტური ქადაგება ასეთ პირობებში შეიძლება ზედმეტიც აღმოჩნდეს და მავნებელიც — არა იმ ობივატელურ მოსაზრებათა თვალსაზრისით, ვაი თუ დავაფრთხოთ ჩამორჩენილი ფენები, დაეკარგოთ მანდატი არჩევნებშიო და სხვ., არამედ იმ კლასობრივი ბრძოლის ნამდვილი პროგრესის თვალსაზრისით, რომელიც თანამედროვე კაპიტალისტური საზოგადოების ვითარებაში ასჯერ უკეთ მიიყვანს ქრისტიან მუშებს სოციალ-დემოკრატისთან და ათეიზმთან, ვიდრე ცარიელი ათვისტური ქადაგება. ათეიზმის მქადაგებელი ასეთ მომენტში და ასეთ ვითარებაში მხოლოდ ხელს შეუწყობდა ხუცესსა და

ხუცებს, რომლებსაც ისე არაფერი სურთ, როგორც გაფიცვაში მონაწილეობის მიხედვით მუშების დაყოფის შეცვლა ღვთის რწმენის საფუძველზე დაყოფით. ანარქისტი, რომელიც იქადაგებდა უცილობელ ომს ღმერთთან, ნამდვილად დაეხმარებოდა ხუცებსა და ბურჟუაზიას (როგორც მუდამ ნამდვილად ეხმარებიან ანარქისტები ბურჟუაზიას), მარქსისტი უნდა იყოს მატერიალისტი, ე. ი. რელიგიის მტერი, მაგრამ მატერიალისტი დიალექტიკური, ე. ი. იგი რელიგიასთან ბრძოლის საქმეს უნდა აყენებდეს არა აბსტრაქტულად, არა განყენებული, წმინდა თეორიული, ყოველთვის ერთფეროვანი ქადაგების ნიადაგზე, ათამედ კონკრეტულად, კლასობრივი ბრძოლის ნიადაგზე, რომელიც ნამდვილად წარმოებს და ყველაზე მეტად და ყველაზე უკეთ ზრდის მასებს. მარქსისტს უნარი უნდა შესწევდეს გაითვალისწინოს მთელი კონკრეტული ვითარება, ყოველთვის იპოვნოს საზღვარი ანარქიზმსა და ოპორტუნიზმს შორის (ეს საზღვარი შედარებითია, მოძრაავია, ცვალებადია, მაგრამ იგი არსებობს), არ გადაეშვას ანარქისტის არც აბსტრაქტულ, სიტყვიერ, ნამდვილად კი ფუჭ «რევოლუციონარიზმში», არც იმ წვრილი ბურჟუას თუ ლიბერალური ინტელიგენტის ობივატელობასა და ოპორტუნიზმში, რომელსაც აშინებს რელიგიასთან ბრძოლა, ივიწყებს ამ თავის ამოცანას, ურიგდება ღვთის რწმენას, ხელმძღვანელობს არა კლასობრივი ბრძოლის ინტერესებით, არამედ წვრილმანი, საცოდავი ანგარიშით: არ აწყენოს, არ ჩამოიშოროს, არ დააშინოს, ხელ-

მძღვანელობს ფრიად ბრძნული წესით: „იცხოვრე და სხვებსაც ნუ უშლი ცხოვრებასაო“ და ა. შ. და სხვა.

აღნიშნული თვალსაზრისით უნდა გადავწყვიტოთ ყველა კერძო საკითხი, რომელიც კი ეხება სოციალ-დემოკრატიის დამოკიდებულებას რელიგიისადმი. მაგალითად, ხშირად აყენებენ კითხვას, შეიძლება თუ არა მღვდელი იყოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრიო, და ამ კითხვას ჩვეულებრივ სრულიად უშენიშვნოდ დადებითად უპასუხებენ, ამასთან ევროპის სოციალ-დემოკრატიული პარტიების გამოცდილებაზე მიგვივითებენ. მაგრამ ეს გამოცდილება წარმოშობილია არა მარტო მარქსიზმის დოქტრინის მიყენებით მუშათა მოძრაობისადმი, არამედ დასავლეთის განსაკუთრებული ისტორიული პირობებითაც, რომლებიც რუსეთში არ არის (ამ პირობებზე ქვემოთ ვილაპარაკებთ), ასე რომ უთუო დადებითი პასუხი აქ სწორი არ არის. არ შეიძლება ერთხელ და სამუდამოდ და ყველა პირობისათვის გამოაცხადო, რომ მღვდლები არ შეიძლება იყვნენ სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრებად, მაგრამ არ შეიძლება ერთხელ და სამუდამოდ წამოაყენო ამის საწინააღმდეგო წესიც. თუ მღვდელი ჩვენთან მოდის ერთობლივი პოლიტიკური მუშაობისათვის, კეთილსინდისიერად ასრულებს პარტიულ მუშაობას და არ გამოდის პარტიის პროგრამის წინააღმდეგ, ჩვენ შეგვიძლია მივიღოთ ის სოციალ-დემოკრატიის რიგებში, რადგან ჩვენი პროგრამის აზრისა და საფუძვლების წინააღმდეგურობა მღვდლის რელიგიურ რწმენასთან შეიძლებოდა ასეთ პირობებში დარჩენილიყო მხოლოდ ისეთ რამედ, რომე-

ლიც მხოლოდ მას ეხება, დარჩენილიყო მის პირად წინააღმდეგურობად, ხოლო თავისი წევრების გამოცდა იმაში, არის თუ არა წინააღმდეგურობა მათს შეხედულებებსა და პარტიის პროგრამას შორის, პოლიტიკურ ორგანიზაციას არ შეუძლია. მაგრამ, ცხადია, ამგვარი შემთხვევა შეიძლებოდა იშვიათი გამონაკლისი ყოფილიყო ევროპაშიც კი, ხოლო რუსეთში იგი ძალიან ნაკლებად წარმოსადგენია. და თუ, მაგალითად, მღვდელი შემოვიდოდა სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში და გასწევდა ამ პარტიაში, როგორც თავის მთავარსა და თითქმის ერთადერთ სამუშაოს, რელიგიურ შეხედულებათა აქტიურ ქადაგებას, მაშინ პარტიას უსათუოდ უნდა გაერიცხა ის თავის წრიდან. ჩვენ არათუ უნდა დავუშვათ, არამედ უაღრესად უნდა მოვიზიდოთ ყველა მუშა, რომელიც დვთის რწმენას ინარჩუნებს, სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში, ჩვენ უეჭველად წინააღმდეგი ვართ მათი რელიგიური რწმენის სულ მცირედი შეურაცხყოფისა, მაგრამ ჩვენ მათ ვიზიდავთ იმისათვის, რომ აღვზარდოთ ისინი ჩვენი პროგრამის სულისკვეთებით, და არა ამ პროგრამასთან აქტიური ბრძოლისათვის. ჩვენ პარტიის შიგნით ვიწყნარებთ აზრთა თავისუფლებას, მაგრამ გარკვეულ ფარგლებში, რომლებსაც დაჯგუფების თავისუფლება განსაზღვრავს: ჩვენ ვაღიარებთ არა ვართ ხელიხელჩაკიდებულმა ვიაროთ ისეთ შეხედულებათა აქტიურ მქადაგებლებთან, რომლებსაც პარტიის უმრავლესობა უარყოფს.

მეორე მაგალითი: შეიძლება თუ არა ყველა პირობებში ერთნაირად გავკიცხოთ სოციალ-დემოკრატიული

პარტიის წევრები განცხადებისათვის: «სოციალიზმი არის ჩემი რელიგია» და ამგვარი განცხადების შესაბამის შეხედულებათა ქადაგებისათვის? არა. მარქსიზმისაგან (მაშასადამე, სოციალიზმისაგანაც) გადახვევა აქ უეჭველია, მაგრამ ამ გადახვევის მნიშვნელობა, მისი, ასე ვთქვათ, ხვედრითი წონა შეიძლება სხვადასხვანაირი იყოს სხვადასხვა ვითარებაში. ერთი საქმეა, თუ აგიტატორი ან კაცი, რომელიც გამოდის მუშათა მასის წინაშე, ასე ლაპარაკობს, რათა უფრო გასაგების იყოს, რათა დაიწყოს თავისი აზრის გადმოცემა, რათა უფრო რეალურად გაუსვას ხაზი თავის შეხედულებას განუვითარებელი მასის ყველაზე უფრო ჩვეული ტერმინებით. სხვა საქმეა, თუ მწერალი დაიწყებს «ღვთისმშენებლობის» თუ ღვთისმშენებლობითი სოციალიზმის ქადაგებას (მაგალითად, ჩვენი ლუნაჩარსკისა და კომპანიისამებრ). რამდენადაც პირველ შემთხვევაში გაკიცხვა შეიძლებოდა ყოფილიყო შარის მოღება ან აგიტატორის თავისუფლების, «პედაგოგიური» ზემოქმედების თავისუფლების შეუსაბამო შეზღუდვაც კი, იმდენად მეორე შემთხვევაში პარტიული გაკიცხვა აუცილებელი და სავალდებულოა. დებულება: «სოციალიზმი არის რელიგია» ზოგიერთისათვის არის რელიგიიდან სოციალიზმზე გადასვლის ფორმა, სხვებისათვის, — სოციალიზმიდან რელიგიაზე გადასვლის ფორმა.

გადავიდეთ ახლა იმ პირობებზე, რომლებმაც დასავლეთში წარმოშვეს ოპორტუნისტული განმარტება თეზისისა: «რელიგიის გამოცხადება კერძო საქმედ». რათქმა უნდა, არის აქ იმ საერთო მიზეზების გავლენა, რო-

მლებიც წარმოშობენ ოპორტუნისმს საერთოდ, როგორც წუთიერი სარგებლობისათვის მუშათა მოძრაობის ძირითადი ინტერესების მსხვერპლად მიტანას. პროლეტარიატის პარტია ისახელმწიფოსაგან მოითხოვს გამოაცხადოს რელიგია კერძო საქმედ, მაგრამ ამავე დროს სრულიად არ თვლის «კერძო საქმედ» ხალხის ბანგთან, რელიგიურ ცრუმორწმუნეობასთან და სხვა ასეთებთან ბრძოლის საკითხს. ოპორტუნისტები იმგვარად ამახინჯებენ საქმეს, თითქოს სოციალ-დემოკრატიული პარტია კერძო საქმედ თვლიდეს რელიგიას!

მაგრამ გარდა ჩვეულებრივი ოპორტუნისტული დამახინჯებისა (რაც სრულიად არ არის განმარტებული კამათში, რომელსაც სათათბიროს ჩვენი ფრაქცია აწარმოებდა რელიგიის შესახებ გამოსვლის განხილვისას) არის განსაკუთრებული ისტორიული პირობები, რომლებმაც გამოიწვიეს თანამედროვე, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მეტისმეტი გულგრილობა ევროპული სოციალ-დემოკრატებისა რელიგიის საკითხისადმი. ეს არის ორგვარი პირობები. ჯერ-ერთი, რელიგიასთან ბრძოლის ამოცანა ისტორიულად არის რევოლუციური ბურჟუაზიის ამოცანა, და დასავლეთში ეს ამოცანა მნიშვნელოვნად შეასრულა ბურჟუაზიულმა დემოკრატებმა (ან ასრულებდა იგი) თავისი რევოლუციების ან ფეოდალიზმისა და შუასაუკუნეობრიობაზე თავისი იერიშების ეპოქაში. საფრანგეთშიც და გერმანიაშიც არის ტრადიცია რელიგიასთან ბურჟუაზიული ომისა, რომელიც სოციალიზმამდე დიდი ხნით ადრე დაიწყო (ენციკლოპე-

დისტები, ფოიერბახი). რუსეთში, ჩვენი ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის პირობების შესაბამისად, ეს ამოცანაც თითქმის მთლიანად ეკისრება მუშათა კლასს. წვრილბურჟუაზიულმა (ნაროდნიკულმა) დემოკრატებმა ამ მხრივ ჩვენში არა თუ ბევრი რამ გააკეთა (როგორც ფიქრობენ ახლადმოვლენილი შავრაზმელი კადეტები ანუ კადეტი შავრაზმელები «ვეხი»-ში⁶), არამედ ძალიან ცოტა ევროპასთან შედარებით.

მეორე მხრივ, რელიგიასთან ბურჟუაზიული ომის ტრადიციამ მოასწრო შეექმნა ევროპაში ამ ომის სპეციფიკური ბურჟუაზიული დამახინჯება ანარქიზმის მიერ, რომელიც დგას, როგორც უკვე დიდი ხანია და მრავალჯერ განმარტეს მარქსისტებმა, ბურჟუაზიული მსოფლმხედველობის ნიადაგზე, მიუხედავად მთელი თავისი «გაათრებული» ლაშქრობისა ბურჟუაზიის წინააღმდეგ. ანარქისტებმა და ბლანკისტებმა რომანულ ქვეყნებში, მოსტმა (რომელიც, სხვათაშორის დიურინგის მოწაფე იყო) და კომპანიამ გერმანიაში, ანარქისტებმა 80-იან წლებში ავსტრიაში nec plus ultra*-მდე მიიყვანეს რევოლუციური ფრაზა რელიგიასთან ბრძოლაში. გასაკვირი არ არის, რომ ევროპელი სოციალ-დემოკრატები ახლა გად აღ უნ ა ვ ე ნ ხოლმე ანარქისტების მიერ მოღუნულ ჯოხს. ეს გასაგებია და, რამდენადმე, კანონიერიცაა, მაგრამ ჩვენ, რუს სოციალ-დემოკრატებს, არ გვმართებს დასავლეთის განსაკუთრებული ისტორიული პირობების დავიწყება.

მეორეც, დასავლეთში ნაციონალური ბურჟუაზიული

* — უაღრეს უკიდურესობამდე. რედ.

რევოლუციების დამთავრების შემდეგ სარწმუნოების შეტანაკლებად სრული თავისუფლების შემოღების შემდეგ, რელიგიასთან დემოკრატიული ბრძოლის საკითხი უკვე იმდენად იყო ისტორიულად მეორე რიგში მოქცეული ბურჟუაზიული დემოკრატიის ბრძოლით სოციალიზმთან, რომ ბურჟუაზიული მთავრობანი შეგნებულად ცდილობდნენ მასების ყურადღება სოციალიზმისაგან ჩამოეშორებინათ კლერიკალიზმის წინააღმდეგ quasi* — ლიბერალური «ლაშქრობის» მოწყობით. ასეთი ზასიათი ჰქონდა kulturkampf-საც გერმანიაში და საფრანგეთის ბურჟუაზიული რესპუბლიკების ბრძოლასაც კლერიკალიზმთან. ბურჟუაზიული ანტიკლერიკალიზმი, როგორც სოციალიზმისაგან მუშათა მასების ყურადღების ჩამოშორების საშუალება, — აი რა უსწრებდა წინ რელიგიასთან ბრძოლისადმი თანამედროვე «გულგრილობის» გავრცელებას დასავლეთის სოციალ-დემოკრატებში. და ეს ისევ და ისევ გასაგები და კანონიერია, ვინაიდან ბურჟუაზიულ და ბისმარკულ ანტიკლერიკალიზმისათვის სოციალ-დემოკრატებს უნდა დაეპირისპირებინათ სწორედ ის, რომ რელიგიასთან ბრძოლა დაქვემდებარებულია სოციალიზმისათვის ბრძოლას.

რუსეთში სულ სხვა პირობებია. პროლეტარიატი არის ჩვენი ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის ბელადი. მისი პარტია უნდა იყოს იდეური ბელადი ყოველგვარ შუასაუკუნებრიობასთან, მათ შორის აგრე-

* — ვითომ, რედ.

თვე ბევლ, ოფიციალურ რელიგიასთან და მთელ იმ ცდებთან ბრძოლაში, რომელთა მიზანია მისი განახლება ან ხელახლა თუ სხვაგვარად დასაბუთება და ა. შ., ამიტომ, თუ ენგელსი შედარებით რბილად ასწორებდა გერმანელი სოციალ-დემოკრატების ოპორტუნიზმს, რომლებიც მუშათა პარტიის იმ მოთხოვნას, რომ სახელმწიფოს რელიგია კერძო საქმედ გამოეცხადებინა, ცვლიდნენ თვით სოციალ-დემოკრატებისა და სოციალ-დემოკრატიული პარტიისათვის რელიგიის კერძო საქმედ გამოცხადებით, — მით უმეტეს გასაგებია, რომ რუსი ოპორტუნიზტების მიერ ამ გერმანული დამახინჯების გადმოღება ასაკეცად უფრო მკაცრ გაკიცხვას დაიმსახურებდა ენგელსის მხრივ.

ჩვენი ფრაქცია, როცა მან სათათბიროს ტრიბუნიდან განაცხადა, რელიგია ხალხის ბანგიად, სავსებით სწორად მოიქცა და, ამრიგად, შექმნა პრეცედენტი, რომელიც საფუძველი უნდა შეიქნეს რუსი სოციალ-დემოკრატების ყველა გამოსვლისა რელიგიის საკითხზე. საჭირო იყო თუ არა უფრო შორს წასვლა და ათეისტური დასკვნების კიდევ უფრო დაწვრილებით განვითარება? ჩვენ ვფიქრობთ რომ არა. ამას შეეძლო საფრთხე შეექმნა იმისა, რომ რელიგიასთან ბრძოლა გაეზვიადებინა პროლეტარიატის პოლიტიკურ პარტიას; ამას შეეძლო გამოეწვია საზღვრის წაშლა რელიგიასთან ბურჟუაზიულ ბრძოლასა და სოციალისტურ ბრძოლას შორის. პირველი რამ, რაც უნდა შეესრულებინა სოციალ-დემოკრატიულ ფრაქციას შავრაზმულ სათათბიროში, ღირსეულად იქნა შესრულებული.

მეორე — სოციალ-დემოკრატიებისათვის თითქმის მთავარი — განმარტება ეკლესიისა და სამღვდლოების კლასობრივი როლისა მუშათა კლასთან შავრაზმული მთავრობისა და ბურჟუაზიის ბრძოლის მხარის დაჭერაში — აგრეთვე ღირსეულად იქნა შესრულებული. რასაკვირველია, ამ თემაზე კიდევ ძალიან ბევრი რამ შეიძლება ითქვას, — და სოციალ-დემოკრატიები შემდგომ გამოსვლებში მოახერხებენ, თუ რით შეავსონ ამხ. სურკოვის სიტყვა, — მაგრამ მაინც მისი სიტყვა საუცხოო იყო, და მისი გავრცელება ყველა პარტიული ორგანიზაციის მიერ ჩვენი პარტიის პირდაპირი მოვალეობაა.

მესამე — საჭირო იყო უაღრესად დაწვრილებით გაგვემარტა სწორი აზრი გერმანელი ოპორტუნისტების მიერ ესოდენ ხშირად დამახინჯებული დებულებისა: «რელიგიის გამოცხადება კერძო საქმედ». ეს, სამწუხაროდ, ამხ. სურკოვს არ გაუკეთებია, ეს მით უფრო სამწუხაროა, რომ ფრაქციის წინანდელ მოღვაწეობაში ამ საკითხზე უკვე დაშვებული იყო ამხ. ბელოუსოვის შეცდომა, რაც თავის დროზე აღნიშნა «პროლეტარიში». ფრაქციაში გამართული კამათი გვიჩვენებს, რომ დავამ ათეიზმის შესახებ დაჩრდილა ფრაქციის წინაშე საკითხი — სწორად ყოფილიყო გადმოცემული ყბადღებულ მითხოვნა რელიგიის კერძო საქმედ გამოცხადებისა. მთელი ფრაქციის ამ შეცდომისათვის ჩვენ მართო ამხ. სურკოვს ვერ დავდებთ ბრალს. ეს ცოტაა. პირდაპირ ვაღიარებთ, რომ აქ არის ბრალი მთელი პარტიისა, რომელიც არასაკმაოდ განმარტავდა ამ საკითხს და რომელმაც სოციალ-დემოკრატიების შეგნებაში არასაკ-

მაოდ მოამზადა გერმანელი ოპორტუნისტების მისამართით ენგელსის მიერ გამოთქმული შენიშვნის მნიშვნელობის გაგება. ფრაქციაში გამართული კამათი ამტკიცებს, რომ ეს იყო საკითხის სწორედ ბუნდოვანი გაგება, და სრულიადაც არა ის, რომ არ სურდათ ანგარიში გაეწიათ მარქსის მოძღვრებისათვის; ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ შეცდომა გამოსწორებული იქნება ფრაქციის შემდგომ გამოსვლებში.

საერთოდ და მთლიანად, ვიმეორებთ, ამხ. სურკოვის სიტყვა საუცხოოა და უნდა გაავრცელოს იგი ყველა ორგანიზაციაში. ამ სიტყვის განხილვით ფრაქციამ დაამტკიცა თავისი სოციალ-დემოკრატიული მოვალეობის სავსებით კეთილსინდისიერი შესრულება. ის დაგვრჩენია ვისურვოთ, რომ კორესპონდენციები ფრაქციის შიგნით გამართული კამათის შესახებ უფრო ხშირად თავსდებოდეს პარტიულ პრესაში, რათა ფრაქცია დაუახლოვდეს პარტიას, რათა პარტია გაეცნოს ფრაქციის მძიმე შინაგან მუშაობას, რათა დამყარდეს იდეური ერთიანობა პარტიისა და ფრაქციის მოღვაწეობაში.

«პროლეტარი» № 45,
1909 წ. 13 (26) მაისი

იბეჭდება ვ. ი. ლენინის
თხზულებათა ტექსტის მიხედვით,
მე-4 გამოც., ტ. 15,
გვ. 492—507.

- 1 იხ. სტატია „ემიგრანტული ლიტერატურა“. კ. მარქსი და ფ. ენგელსი. თხზ., ტ. XV, 1935, გვ. 228.
- 2 იხ. კ. მარქსი „ჰეგელის სამართლის ფილოსოფიის კრიტიკისათვის. შესავალი“ (კ. მარქსი და ფ. ენგელსი. თხზ., ტ. I, 1938, გვ. 385).
- 3 იხ. ფ. ენგელსი „ემიგრანტული ლიტერატურა. II კომუნის ბლანკისტი ემიგრანტების პროგრამა“ (კ. მარქსი და ფ. ენგელსი. თხზ., ტ. XV, 1935, გვ. 224—230).
- 4 იხ. ფ. ენგელსი. „ანტი-დიურინგი“, 1945, გვ. 229—301.
- 5 იგულისხმება ფ. ენგელსის „შესავალი“ კ. მარქსის ბროშურისათვის „სამოქალაქო ომი საფრანგეთში“ (იხ. კ. მარქსი „სამოქალაქო ომი საფრანგეთში“, 1940, გვ., 13).
- 6 „ვეხსი“ — კადეტური კრებული, გამოვიდა მოსკოვში 1909 წელს. კრებულში მოთავსებულია ნ. ბერდიაევის, ს. ბოლგაკოვის, პ. სტრუვეს, მ. გერშენზონისა და კონტრრევოლუციური ლიბერალური ბურჟუაზიის სხვა წარმომადგენელთა სტატიები. თავიანთ სტატიებში რუსეთის ინტელიგენციის შესახებ „ვეხელები“ ცდილობდნენ სახელი გაეტეხათ რუსი ხალხის საუკეთესო წარმომადგენლების, მათ შორის ბელინსკისა და ჩერნიშევსკის, რევოლუციურ-დემოკრატიული ტრადიციებისათვის; ლანძღავდნენ 1905 წლის რევოლუციურ მოძრაობას და მადლობას უცხადებდნენ მეფის მთავრობას იმისათვის, რომ მან „თავისი ხიშტებითა და საპატიმროებით“ იხსნა ბურჟუაზია „ხალხის მძვინვარებისაგან“. კრებული მოუწოდებდა ინტელიგენციას ჩამდგარიყო თვითმპყრობელობის სამსახურში. ლენინი კრებულ „ვეხსი“ პროგრამას ფილოსოფიაშიც და პუბლიცისტიკაშიც ადარებდა შავრაზმული ვაზეთის „მოსკოვსკიე ვედომოსტის“ პროგრამას და კრებულს უწოდებდა „ლიბერალური რენეგატობის ენციკლოპედია“, „დემოკრატიაზე გადმოღვრილი რეაქციული წუმპის მთლიან ღვარს“.